

**Dragutin Feletar, Hrvoje Petrić i Nevio Šetić,
Zrinski & Frankopani. 100 godina od povratka u domovinu.
Bibliotheka Historia Croatica, knjiga 88 (Zagreb: Meridijani, 2019.), 358 str.**

Kada se 1919. u travnju u Zagrebu organizirao svečani doček posmrtnih ostataka hrvatskih kneževa Petra Zrinskog i Frana Krste Frankapana te njihovo polaganje u prostore zagrebačke katedrale, nitko nije pomišljao da će i stotinu godina od tog vremena pojam i spomen Zrinskih i Frankapana u hrvatskom javnom prostoru još uvijek pomalo izazivati polemike. Evo, i samo pisanje prezimena jednog od njih i danas može izazvati manju raspravu – valja li pisati Frankopan ili Frankapan?! No, na stranu s lingvističkim i pravopisnim pitanjima jer pitanje zrinsko-frankapanskog otpora carskom ustroju Habsburške Monarhije i danas predstavlja ozbiljniju i na neki način ne posve zaključenu priču unutar hrvatske historiografije. Naime, iako na činjeničnoj razini rekonstrukcije zbivanja s kraja 60-ih i početka 70-ih godina 17. stoljeća nema većih nesuglasica, interpretacijski okvir još uvijek otvara prostor za gotovo dijagonalno različita viđenja i objašnjenja političkih aktivnosti hrvatskih i ugarskih velikaša u zbivanjima koja će okončati smaknućem glavnih protagonista u travnju 1671. u Bečkom Novom Mjestu.

Iako iz današnje perspektive pitanje interpretacije prirode političkih aktivnosti i motiva hrvatskih i ugarskih velmoža iz druge polovice 17. stoljeća može izgledati irelevantno, to zapravo i nije tako jer odabir interpretacijskog okvira na neki način „prejudicira“ i naš stav o (ne)opravdanosti tih aktivnosti i krajnju prosudbu o pravičnosti kazne koja je zadesila glavne protagoniste (a što je romantičarska historiografija 19. stoljeća onda preslikavala i na karakterizaciju položaja čitavih naroda nekadašnje Habsburške Monarhije). Naime, samo i kratak pogled na postojeću historiografsku literaturu odražava jasnu polarizaciju jer dok su neki istraživači aktivnosti Zrinskog i Frankapana nazivali „urotom“, drugi su to pak nazivali „otporom“, pri čemu svaki od tih pojmova sasvim jasno nosi u sebi i jezgru interpretacijskog okvira autora koji su ih rabili. I uistinu, kada su uglednici iz Družbe *Braća Hrvatskoga Zmaja* početkom 20. stoljeća inicirali prijenos posmrtnih ostataka Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankapana, jedna od prvih prepreka bila je micanje obilježja „veleizdajnika“. Stoga je već 1914. u Saboru pokrenuta interpelacija kako bi se micanjem žiga veleizdajstva stvorili

preduvjeti za prijenos njihovih posmrtnih ostataka u domovinu. Međutim, povijesni razvoj političkih, a onda i ratnih prilika odgodio je tu inicijativu za punih pet godina.

Potpuna promjena političkog okvira hrvatskih zemalja omogućila je da se ponovna molba *Braće Hrvatskoga Zmaja* razmjerno brzo riješi, pa je u travnju 1919. najprije izvršena ekshumacija u Bečkom Novom Mjestu, a potom i prijenos posmrtnih ostataka Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankapana u domovinu. Svečani prijenos i njihovo polaganje u prostor zagrebačke katedrale bili su događaji prvorazredne nacionalne i kulturne važnosti, a 30. travnja od 2011. obilježava se kao spomen-dan, tj. Dan pogibije Zrinskog i Frankopana.

Međutim, pitanje „biljega veleizdajnika“ formalno nikad nije zaključeno, tako da pitanje kvalificiranja njihova otpora ostavlja prostora za različite historiografske interpretacije. Stoga ne čudi i ovogodišnja (nakon malo više od stotinu godina ponovljena) inicijativa *Braće Hrvatskoga Zmaja* da se Hrvatskom saboru predloži donošenje deklaracije o „zakonitosti Zrinsko-frankapanskoga otpora i osudi nezakonitoga sudskog postupka i nezakonitih osuda hrvatskim knezovima Petru Zrinskom i Franu Krsti Frankapanu“. Naravno, takav politički čin svakako bi morao imati jasno argumentirano uporište u historiografskim istraživanjima, tj. povijesnim činjenicama proizašlim iz argumentirane historiografske rasprave i rekonstrukcije prošle stvarnosti. Međutim, iako jasno zacrtan stav javnog mnijenja odražava takve težnje, pozoran pogled na historiografsku produkciju o pitanju prirode i opravdanosti političkih aktivnosti Petra Zrinskog i Frana Krste Frankapana (zajedno s Franjom III. Nádasdyjem te ranije preminulima Nikolom Zrinskim i Franjom Wesselényijem) otkriva da historiografija ima još puno posla, kako po pitanju prikupljanja novih i dosad neistraženih povijesnih izvora u različitim izvorima mletačke, francuske i osmanske provenijencije, tako i po pitanju mogućnosti interpretacije tih izvora te nadogradnje znanstveno argumentirane historiografske spoznaje.

Stoga, ovaj izdavački pothvat izdavačke kuće Meridijani i trojice vrsnih i višekratno historiografski dokazanih autora uistinu nema samo obljetnički karakter nego ga treba shvatiti kao istraživački poticaj za otvaranje novih historiografskih pitanja i argumentirane znanstvene rasprave o Zrinsko-frankapanskoj uroti, tj. Zrinsko-frankapanskom otporu, i važnosti tih povijesnih zbivanja za razvoj ne samo Hrvatske nego općenito prostora srednje Europe u vremenu kada se priroda središnje kraljevske, tj. carske, vlasti počela redefinirati u smjeru apsolutističke monarhije. Ovakva rasprava i smještanje povijesnih događaja hrvatske prošlosti u širi (i primjereniji) kontekst ujedno je prilika za bolju internacionalizaciju naše povijesne znanosti.

Samo izdanje podijeljeno je na osam većih poglavlja kroz koja autori većinski dio rasprave posvećuju kulturnoj, nacionalnoj i idejnoj baštini Zrinsko-frankopanske zavjere. Nakon uvodnog *Proslova* (7-8) u kojem autori iskazuju svoj cilj, a to je dostojno obilježavanje 100. obljetnice prijenesa kostiju Zrinskog i Frankapana u domovinu, slijedi *Pregled povijesti Zrinskih i Frankopana* (8-106). Taj *Pregled* načelno je podijeljen u dva dijela, gdje se u prvom donosi kratak i informativan pregled povijesti obitelji Šubića Bribirskih / Zrinskih, te potom pregled povijesti obitelji krčkih knezova Frankapana / Frankopana. Posebno je vrijedno naglasiti da autori ne donose samo političku i rodoslovnu povjesnicu nego se iz teksta jasno može iščitati nemjerljiv doprinos tih obitelji razvoju hrvatske materijalne i pisane kulture. Uz mnoštvo slikovnih priloga, obje obiteljske povjesnice opremljene su odličnim genealoškim kartama, tako da čitatelj lako može pratiti razvoj tih obitelji u kojima su mnogi članovi često nosili ista imena, a nije bio ni rijedak slučaj da se članovi i članice tih obitelji međusobno žene, čime su se jačale međusobne veze Zrinskih i Frankapana. Možda ponajbolje svjedočanstvo tih obiteljskih veza jest brak Petra Zrinskog i Katarine Frankapan koji je u hrvatskoj kulturi ostao tvrdo zapisan kroz oproštajno pismo osuđenog Zrinskog koje počinje dirljivim riječima *Moje drago serce...* Treće poglavlje naslovljeno *Petar Zrinski, Frank Krsto Frankopan i posljednji Zrinski – biografske crtice* (107-130), kao što se može pretpostaviti, sadrži detaljnije biografije samih glavnih zavjerenika. No u ovom poglavlju nazire se i tragična sudbina tih rodova jer neuspjeh zavjere otvorio je put brzom utrnuću izravnih muških linija tih rodova već tijekom 18. stoljeća. Poglavlje što slijedi, *Zavjera zrinsko-frankopanska* (131-164), donosi podrobnu analizu uzroka koji su doveli do velikaškog nezadovoljstva politikom Bečkog dvora, a autori se poglavito koncentriraju na situaciju u kojoj se našao rod Zrinskih tijekom 60-ih godina 17. stoljeća. Na temelju dosad istražene arhivske građe i postojeće literature donosi se i tijek zavjere s osvrtima na najbitnije osobe i događaje koji su doveli do njezina tragičnog kraja. Taj kraj opisan je u petom poglavlju *Martirij u Bečkom Novogradu* (165-194), gdje se donosi i pokušaj rekonstrukcije posljednjih mjeseci i dana života Petra Zrinskog i Frana Krste Frankapana. I ovaj odjeljak knjige – kao i ostali – bogato je opremljen mnoštvom fotografija, faksimila i reprodukcija koje oslikavaju glavne protagoniste i poprišta događaja koje opisuje osnovni tekst. Ono što posebno naglašava značaj čitavog tog zrinsko-frankopanskog „imaginarija“ jest brojnost raznolikih slikovnih priloga, suvremenih i kasnijih u odnosu na sam događaj, što nedvojbeno svjedoči o utjecaju tih zbivanja na šira politička i kulturna zbivanja ne samo na prostoru hrvatskih povijesnih zemalja.

Upravo u tom smislu sljedeće poglavlje naslovljeno *Prijenos zemaljskih ostataka hrvatskih mučenika u domovinu* (195-262) prati sudbinu posmrtnih ostataka pogubljenih Zrinskog i Frankopana sve do trenutka kada se na inicijativu Družbe *Braća Hrvatskoga Zmaja* početkom 20. stoljeća počelo intenzivno raditi na osiguravanju preduvjeta za njihov povratak u domovinu. Valja naglasiti da to poglavlje sadrži i velik broj transkripata pisama i dnevnčkih zapisa uglednih članova Družbe kroz koja se jasno zrcale napori da se lokalne i zemaljske vlasti priklone ideji prijenosa pogrebnih ostataka iz Bečkog Novog Mjesta u Zagreb, a čitatelj u ovom poglavlju može naći i detaljan plan tog prijenosa s transkriptima opisa tih događanja iz pera suvremenika, kao i reprodukcijama fotografija. Poseban dio čini i potpoglavlje *Emilij Laszowski – Moje uspomene oko prijenosa kostiju Zrinskog i Frankopana 1919.* (248-262). I u poglavlju što slijedi, Štovanje Zrinskih i Frankopana u suvremeno doba, autori su usredotočeni na važnost „kulta“ Zrinsko-frankapanske zavjere u hrvatskom kulturnom i nacionalnom prostoru. Naravno, u ovom poglavlju težište je na razdoblju najnovije hrvatske povijesti, tj. vremenu stvaranja i razvoja suvremene i suverene Republike Hrvatske, te autori lijepo ilustriraju kako i zašto „duhovi“ Zrinskog i Frankopana nadahnjuju svojim činom od prije gotovo tri i pol stoljeća i današnje generacije hrvatskih domoljuba. Svi navodi i interpretacije navedene kroz cijeli tekst ove monografije potkrijepljeni su potrebnim znanstvenim aparatom, tj. opisnim i bibliografskim bilješkama, koje su upotunjene i izborom iz rabljene literature i vrela (314-339).

Na kraju ovog monumentalnog izdanja – kao posljednje poglavlje – nalazi se prilog *Prijedlog deklaracije o rehabilitaciji Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana* koji su *Braća Hrvatskoga Zmaja* 2019. uputila u Hrvatski sabor s detaljnom elaboracijom i interpretacijom zavjere kao domoljubnog čina koji – prema dostupnim istraženim izvorima – nikako nije trebao biti okarakteriziran kao veleizdaja, stoga se čitav proces, smrtna kazna i sramota koja je nanesena tim velikaškim rodovima trebaju proglasiti ništetnim. Takvim epilogom izdanja – neovisno o budućoj odluci Hrvatskoga sabora po tom pitanju – autori indirektno daju snažan poticaj i upućuju sve nas istraživače na daljnja istraživanja Zrinsko-frankapanske zavjere, njezina karaktera i dubinskog značenja za povijesne procese političkog i kulturnog razvoja hrvatskih povijesnih zemalja.

Gordan RAVANČIĆ